

Marjetka Balkovec Debevec*

»Spomin na učitelja – vzgojitelja«.

*Iz listov šolskih zvezkov na pedagoškem tečaju
v Beli krajini med drugo svetovno vojno*

*“A memory of a teacher”. School exercise book pages from
an educational course in Bela krajina during World War Two*

Izvleček

Avtorica v prispevku predstavlja vsebino in pomen zapisov na listih šolskih zvezkov, ki so nastali na pedagoškem tečaju za nadomestno učiteljstvo v Beli krajini med drugo svetovno vojno. Del gradiva tečaja v Dobljučah pri Črnomlju iz leta 1944 hrani arhiv Slovenskega šolskega muzeja. V prispevku je predstavljen zvezek – dnevnik predavanj z navedenim predmetnikom in vsebino učne snovi, posebej pa je izpostavljen pomen ohranjenih listov iz šolskih zvezkov z različnimi nalogami oz. eseji udeležencev tečaja. Med njimi je podrobneje analiziran izbor esejev pod naslovom Spomin na učitelja – vzgojitelja, s prikazom vloge učitelja pred drugo svetovno vojno in s pričakovanji v novem obdobju.

Abstract

The article presents the content and its significance of exercise books from the pedagogy course for supply teachers in Bela krajina during World War Two. Part of the material used during the course in Dobljče near Črnomelj from 1944 is kept in the Slovenian School Museum Archives. The article presents an exercise book containing a diary of lectures, with a list of subjects and the content of the learning material, focusing in particular on the importance of preserved pages containing different tasks and essays written by the course participants. There is a special analysis of a selection of essays with the title Remembering the Teacher, describing the role of the teacher before the war and expectations for the new era.

Druga svetovna vojna je močno zaznamovala tudi šolstvo. Vojska je požgala in zasedla številne šolske stavbe, uničila šolski inventar in knjige, okupatorji so širili fašistično in nacistično ideologijo, mnogo slovenskih učiteljev je bilo izgnanih. Po kapitulaciji Italije, 8. septembra 1943, so se predvsem na osvobojenem ozemlju začeli intenzivneje pripravljati na razvoj šolstva po vojni. Nastajali so novi učni načrti in osnutki novih učbenikov. Zavedali so se, da bo primanjkovalo primernega učiteljskega

* Marjetka Balkovec Debevec, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svētница, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, e-pošta: marjetka.balkovec@guest.arnes.si

kadra, zato so takratni prosvetni in politični organi priredili nekaj t. i. temeljnih tečajev ali pedagoških tečajev za nadomestno učiteljstvo. V njih naj bi se zbrali predvsem mladi in zavedni ljudje, ki se niso kompromitirali s sodelovanjem z okupatorjem in njegovimi pomagači. Za prijavo na tečaj je bila potrebna tudi primerna izobrazba, najmanj osemletna osnovna šola ali meščanska šola ali gimnazija, prav tako naj bi bili kandidati zdravi in naj bi imeli posluh. Prva tečaja sta bila organizirana v juliju 1944 v Beli krajini in na Primorskem.¹

Del gradiva tečajev v Dobljčah pri Črnomlju iz leta 1944 hrani arhiv Slovenskega šolskega muzeja.² Med gradivom ima posebno pričevalno vrednost zvezek – dnevnik predavanj, ki podaja pregled organizacije in vsebine dela na pedagoškem tečaju. Posebej dragoceni pa so ohranjeni listi iz šolskih zvezkov z različnimi nalogami, spisi oz. eseji udeležencev tečaja. Prikazujejo izkušnje in razmišljanja mladih tečajnikov – bodočih učiteljev ter s svojo izpovednostjo predstavljajo pomemben vir pri preučevanju dediščine šolstva in vzgoje v tem obdobju.

Drugi pedagoški tečaj v Dobljčah pri Črnomlju, 22. september – 11. november 1944

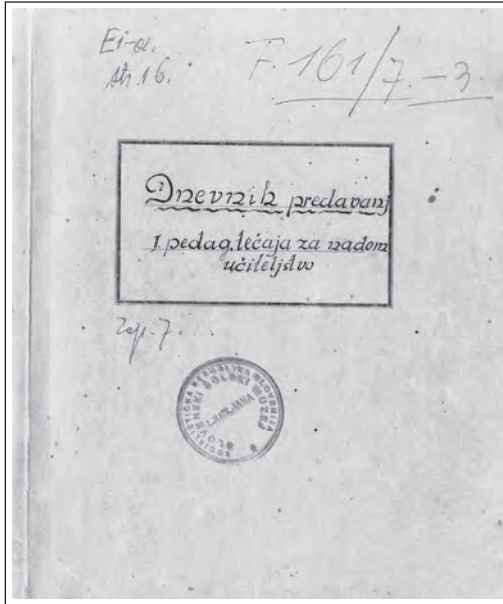
Na osvobojenem ozemlju v Beli krajini je bil v Dobljčah pri Črnomlju v jeseni 1944 drugi pedagoški tečaj. Med ohranjenim gradivom v Slovenskem šolskem muzeju je tudi zvezek – dnevnik predavanj z navedenim predmetnikom in vsebino učne snovi.

Kot primer navajamo, kako je potekal pouk 28. septembra 1944. Urnik je bil naslednji: od 8. do 10. ure so imeli udeleženci tečaja psihologijo, ki jo je poleg drugih pedagoških in didaktično-metodičnih predmetov predaval Jože Dolgan, sicer tudi zelo priljubljen vodja tečaja. Od 10. do 12. ure je Danica Hudales predavala o oblikovanju slovenskega jezika, po odmoru, med katerim so se tečajniki pripravljali tudi na popoldanski pouk, so ob 4. uri popoldne nadaljevali s psihološkimi diskusijami, od 5. do 6. ure je sledila priprava za sklepno proslavo, čas od 7. do 9. ure zvečer pa je bil namenjen t. i. politični uri, kjer so se seznanili z radijskimi vestmi in dogodki v Sloveniji in širše. Redni urnik so občasno spremenili vojaški spopadi v okolici in drugi dogodki, med nekoliko drugačne, bolj prijetene večere, je sodil 19. oktober, ko so šli udeleženci tečaja v Črnomelj na ogled filma. Zadnji dan tečaja je bil 11. november 1944 s popoldansko sklepno prireditvijo, potem, ko so bili dopoldne izpiti, ocenjevalna in končna konferenca.³

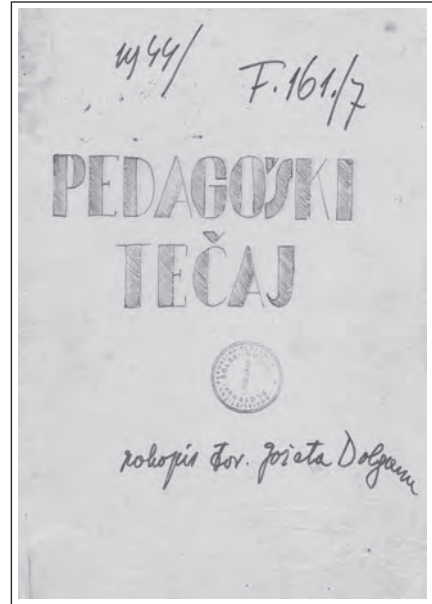
1 Več glej: Marjetka Balkovec Debevec, O šolski kazni na pedagoškem tečaju med drugo svetovno vojno, v: Šolska kronika 12/2003, št. 2, str. 257–273.

2 Arhiv SŠM, fasc. 161 in fasc. 174.

3 Dnevnik predavanj pedagoškega tečaja za nadomestno učiteljstvo, arhiv SŠM, fasc. 161/7-3 in Slavica Pavlič, Viktor Smolej, Partizansko šolstvo na Slovenskem. Ljubljana, 1981, str. 93.

Dnevnik predavanj prvega (in drugega) pedagoškega tečaja. Dobljče v Beli krajini, 1944. SŠM, arhiv, fasc. 161.

Pedagoški tečaj, rokopis vodje pedagoškega tečaja Jožeta Dolgana. Dobljče 1944. SŠM arhiv, fasc. 161/7.

Poleg vodje tečaja Jožeta Dolgana in Danice Hudales, so na tečaju poučevali še: Marija Drnovšek, Drago Vončina, Karl Štrbenk, Martin Mencej, Venceslav Winkler in Drago Korošec. Po ohranjenih podatkih, je bilo na tečaju v Beli krajini skupno 48 tečajnikov (39 žensk, 9 moških), njihova povprečna starost je bila med 16 in 20 let, pred prijavo na tečaj so v večini primerov imeli končano meščansko šolo, večina jih je bila tudi politično aktivnih, predvsem pa jih je veselil učiteljski poklic.⁴

Na listih šolskih zvezkov ohranjeni spomini in razmišljanja udeležencev tečaja

Posebej dragocena pričevanja ponujajo med gradivom in dokumenti pedagoškega tečaja v Beli krajini tudi ohranjeni listi iz šolskih zvezkov z različnimi nalogami oz. eseji udeležencev tečaja. Naloge tečajnikov pedagoškega tečaja v Dobljčah obsegajo deset tematskih sklopov: *Vpliv kazni v šoli, Vpliv kazni doma, Ob 100 letnici Simona Gregorčiča, Kdo je po mojem mnenju izobražen, Mladinske šolske knjižnice, Moje življenje v teku let borbe in strahote, Spomin na učitelja – vzgojitelja, O fantaziji, Moje*

⁴ S. Pavlič, V. Smolej, Nav. d., str. 93 in Drago Vončina, Kronika šolstva med NOB v Beli krajini, Ljubljana 1978, str. 115–117.

potovanje na tečaj, Izobrazba mladine izven šole. Eseji prinašajo vrsto zanimivih opisov, znanja, predstavljenih izkušenj in razmišljanj mladih ljudi, ki so jih zaznamovala vojna leta, a so zrelo in z velikimi pričakovanji zrlji v prihodnost. Velik pomen so pripisovali pedagoškemu poklicu, ki so se mu nameravali posvetiti v življenju in jim je vrata v ta poklic odpiral pedagoški tečaj.

V večini esejev so navedene mnoge zgodbe iz osebnih doživetij tečajnikov, posebej so zanimive izkušnje s šolo. Popisani listi šolskih zvezkov nam tako razkrivajo drobce iz življenjskih zgodb in jih prepletajo z razmišljanji, načrti in upi za življenje v prihodnje.

Zanimiva bi bila podrobnejša analize vseh ohranjenih šolskih spisov – esejev, v tokratnem prispevku bomo nekoliko bolj podrobno pogledali v tematiko o učiteljskem poklicu, o spominih na učitelje in o načrtih za pedagoško delo v prihodnje. Spisi so ohranjeni na listih šolskih zvezkov pod naslovom: *Spomin na učitelja – vzgojitelja*.⁵

Petintrideset zgodb o učiteljih pred drugo svetovno vojno

O temi *Spomin na učitelja – vzgojitelja* je ohranjenih 35 šolskih spisov – esejev, ki nam vsak zase pripoveduje svojo zgodbo.⁶ Največ spisov je zapisanih na črtaste liste, iztrgane iz šolskih zvezkov. Rokopisi so večina napisani z navadnim svinčnikom (21), nekaj s tintnim svinčnikom (7), manj s črnim črnilom (5) in z modrim črnilom (2).

Zapisi nam kažejo, kako velik pomen je imela dobra šola v očeh mladih udeležencev tečaja: »Šola je kulturna zgradba, v kateri si vsak otrok pridobi znanja za nadaljnjo njegovo življenje. V šoli je velikega pomena poleg poučevanja tudi vzgoja.«⁷

Pisci v razmišljanjih opozarjajo, da so v »stari šoli« učili tako tisti učitelji, ki se niso poglobljeno posvetili učiteljskemu poklicu in niso »videli izven svojega nazornega pouka«, kot tudi učitelji, »ki so posvetili ves trud mladini, da so jo vzgojili za življenje sposobne ljudi«.⁸

Veličina učiteljskega poklica

Kot kažejo spisi, so čutili mladi do učiteljskega poklica veliko spoštovanje in odgovornost in se tudi takrat zavedali pomena vseživljenjskega učenja. »Lepa, toda

5 V tematski številke Šolske kronike, ki je izšla ob razstavi o šolskih kaznih in nagradah: Stara šola novo tepe, je bila v članku O šolski kazni na pedagoškem tečaju med drugo svetovno vojno predstavljena analiza razmišljanj, ki so jih o šolski kazni zapisali mladi udeleženci tečaja. Več v: Šolska kronika 12/2003, št. 2, str. 257–273.

6 Vse podrobnejše podatke, tudi imena avtorjev spisov, hrani arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

7 Spis F. A., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

8 Spis A. Z., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

težavna je učiteljeva naloga.«⁹ »Vsak učitelj se mora zavedati globine in veličine svojega poklica. V vodstvo so mu izročeni otroci, ki naj jih vodi in razvija v njih prirojene dobre lastnosti in sposobnosti, slabe pa naj skanalizira v katero izmed plemenitih estetičnih čustev.«¹⁰ »Učiteljski poklic je zelo težak, če se ga pravilno in dobro izvršuje. /.../ Tudi po končanem pouku čaka učitelja delo. /.../ Dober učitelj se ne sme nikdar dolgočasiti, vedno se mora izpopolnjevati in vzgajati. Če bo sam dobro vzgojen, potem bo šele lahko druge poučeval in vzgajal.«¹¹

V spisih so tečajniki poudarjali tudi značajске lastnosti učitelja. »Učitelj mora biti značajan človek, plemenit in dobrodušen, vendar v vseh svojih dejanjih skrajno dosleden. Z idealizmom mora začeti delo med mladino in sicer z interesnim delom, ki ne sme popustiti. Tudi dober nastop naj bi imel. Narava ni obdarila vsakega z istimi in enako močnimi zmožnostmi, vendar si mora učitelj prizadevati, da skuša manjkajoče nadomestiti in čim bolj izpopolniti.«¹²

Žalostne zgodbe, ki jih je v šolstvo prinesla vojna

V spisih se nam odstira doba, v kateri so nastali, prinašajo tudi prikaz krutih medvojnih dogodkov. Udeleženka tečaja se je v svojem razmišljanju spomnila na profesorje v srednji šoli, pri katerih se ji je zdelo, da se mnogi »učitelji strogo držijo svoje začrtane poti in hodijo po njej, ne da bi kdaj popustili s strogostjo«, zato se ji je zdelo, da je bilo v šoli »vse nekam prisiljeno in strogo, kot pri vojakih«.¹³ Bilo je povsem drugače kot v osnovni šoli, kjer je bil živ spomin na učiteljico, »gdč. Marijo«. »Bila je vesele nravi, potrpežljiva in dobra. /.../ Mnogo smo se pri njej naučile, a dala nam je še veliko več – duševno hrano.« Stike z učenkami je učiteljica ohranila še naprej, tako je tudi avtorica spisa kmalu po začetku vojne prejela njeno pismo »iz nemškega logarja /.../ Dolgo sem prebiralna njeno pismo – njena žalostna usoda me je resnično ganila.« Njene nekdanje učenke so se zbrale skupaj in ji napisale pismo, v katerem so opisale »težko življenje odkar je okupator tu, jo tolažile, da gotovo pride kmalu čas, ko se zberemo vse in bomo z drago vzgojiteljico v sredi obujale spomine, ki so nepozabni.«¹⁴

Podobno usodo je doživel priljubljeni profesor kemije in slovenščine, ki so se ga nekdanji dijaki s hvaležnostjo spominjali. »Hudo nas je prizadelo, da so tudi njega odvedli v internacijo. Od tam se sicer vrnil je, a popolnoma uničenega zdravja.«¹⁵ Bili pa so tudi učitelji in učiteljice, ki vojne niso preživel. Učiteljica, ki je odlično poučevala

9 Spis L. P., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

10 Spis M. (P.), arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

11 Spis A. C., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

12 Spis F. P., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

13 Spis (A.) V., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

14 Prav tam.

15 Spis K. S., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

Karakteristike udeležencev pedagoškega tečaja, Dobljice 1944. SŠM, arhiv, fasc. 161.

in vzgajala, ni dočakala sanj, ki jih je delila tudi z učenci. »Želja, da bi videla svoj narod združen, svoboden in srečen, se ji na žalost ni izpolnila. Našla je smrt, kot še mnogo naših zavednih ljudi, v nemškem lagerju.«¹⁶

Po okupaciji tudi šola ni bila več takšna, kot so jo otroci poznali. »Spomladi 1941 leta je bilo 'Otroci naj se javijo na svojih šolah!' se je glasil poziv. V nadi, da se bo pouk znova začel, sem s sošolkami veselo prestopila prag šole. Z veseljem in obenem s težkim srcem smo napeto pričakovale, kdo bo vstopil v razred, ko je ob 8h pozvonilo. Odprla so se vrata in vojaška postava učitelja z mrkim pogledom se je pojavila za mizo. 'Heil Hitler', je rezek glas prerezal tišino.«¹⁷

Druga tečajnica je zapisala svoje izkušnje v nemški šoli. »Dva meseca po kapitulaciji Jugoslavije so bili razobešeni letaki, ki so vabili za vstop v nemško šolo. Ker sem bila še šoloobvezna, sem se napotila v šolo. Malo tesno mi je bilo pri srcu ...«¹⁸ Spominjala se je njene nemške učiteljice, pri kateri je občutila prezir. »To se je opazilo zlasti pri spraševanju. Če sem znala ali pa ne, bila sem zaprta./.../ Hotela nas je tudi vzgojiti v nemškem duhu, kar pa se ji ni posrečilo.«¹⁹

16 Spis V. Z., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

17 Spis A. B., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

18 Spis D. P., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

19 Prav tam.

*Udeleženci in profesorji prvega pedagoškega tečaj v Dobljčah, 1944.
SŠM, razstavna zbirka, inv. št. 734.*

Učiteljeva vloga pri bujenju narodne zavesti

Nekaj je primerov, kjer so tečajniki v esejih posebej poudarjali vlogo učitelja pri krepitvi narodne zavesti. To so znali posamezni učitelji še posebej vzgojiti pri poučevanju petja. Tako je učitelj, ki je z velikim občutkom poučeval glasbeni pouk in vodil šolski pevski zbor, učencem ob koncu zapete pesmi pogosto dejal: »*Ali nismo srečni Slovenci, ker imamo tako lepe narodne pesmi?*«²⁰ Podobno je tudi drugi učitelj s svojim prizadevnim načinom pri poučevanju petja v srcih učencev »*vžigal ljubezen in spoštovanje do slovenskih pesmi. /.../ Ni nas samo učil petja, ampak nas je s tem tudi vzgajal.*«²¹ Podobno vlogo je imela v spominih tečajnice osnovnošolska učiteljica, ki je vzgajala tudi s pomočjo slovenskih narodnih pesmi. »*Najbolj živo se mi je vtisnila v srce narodna pesmica »Slovenka sem«. Čeprav nisem razumela, kaj to pomeni, se mi je zdelo vendar nekaj velikega in svetega.*«²²

Učitelji so lahko širili narodno zavest tudi pri drugih predmetih, na primer pri zemljepisu. »*Učiteljica je narisala na tablo z barvasto kredo državne meje. Pri Julijskih Alpah se je ustavila in vprašala, kaj je na drugi strani Alp proti zahodu. Vse hkrati smo zakričale. 'Italija!' Tako smo čitale na zemljevidu. Pozorno je pogledala po vseh in vprašala, če smo vse edine v tem. Sledilo je šepetanje. Črnolaso dekletce nam je pripovedovalo:*

20 Spis L. P., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

21 Spis S. M., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

22 Spis M. T., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

'Moj papa je rekel, da žive tam Slovenci, saj je tudi moja 'nona' tam doma'.²³ Dekle je bilo hčerka begunca iz Slovenskega Primorja in učiteljica ji je pritrdila. Razložila je, da tam res živijo »Slovenci, katerih usoda je zelo žalostna. Nimajo slovenskih šol, učitelji govorijo samo v italijanščini.« Povedala jim je, »da vozijo tja slovensko literaturo v sodih za vino, v slovenščini pa smejo govoriti le doma.« O tej učiteljici je udeleženka tečaja zapisala: »Prelep spomin mi je ostal na učiteljico, ki nas je kljub strogosti znala pritegniti k šoli. V vsaki stvari je bila dosledna, naučila nas je gledati realno na življenje, zato se vedno z veseljem spominjam 'naše gospe'.²⁴

Dober in slab učitelj

Pri mnogih tečajnikih je bil ohranjen spomin na dobre in slabe izkušnje, na dobrega in slabega učitelja, kar se je z zanimivimi primeri in razmišljanji ohranilo zapisano na listih šolskih zvezkov.

Posamezniki so se spomnili, da so si učitelji pri svojem delu velikokrat neutemeljeno pomagali s palico, pri tem pa pri otrocih vzbudili še dodaten odpor do šole, zato so opozarjali: »Učitelj nikakor ne sme prenesti slabe volje v šolo, na otroke.«²⁵

V esejih je zapisana tudi znana ugotovitev, da učenci še dodatno vzljubijo šolski predmet, ki ga poučuje dober učitelj in dobijo odpor do predmeta, ki ga poučuje slab učitelj. Tako se je ohranil spomin na profesorja slovenščine, ki je znal s pravim odnosom poudariti pomen slovenskega, materinskega jezika in ob tem pri dijakih krepiti tudi narodno zavest. Temu nasprotno je profesorica na isti šoli rada zasmehovala učenke. »Na dnevnem redu je bilo to, da nas je spraševala, zakaj sploh ve dekleta hodite v šolo, naj bi rajši prijele za voziček in kuhalnico.«²⁶

Podobno so lahko dobri učitelji pripomogli k temu, da so učenci vzljubili šolo že v prvih šolskih letih, ali pa so do nje dobili odpor. V enem od esejev je opisan primer, ko je na šoli učila učiteljica, ki je snov zanimivo razlagala, poleg tega pa je »vsako minuto porabila, da nas je vzgajala. Pripovedovala nam je razne pravljice, nam razkazovala naravo in nas vzgajala v narodnem duhu.« Učiteljico je zamenjal učitelj, ki je v šoli uporabljal le pretirano strogost. Posledica je bila: »Zasovražili smo šolo in jo začeli zamenjati. Že takrat smo videli, kakšna razlika je bila med tema dvema vzgojiteljema.«²⁷

Učitelji so lahko s svojim zgledom pri učencih naredili več kot s prenekatere besedo. »Besede žgečejo, vzgledi vlečejo, je zapisal naš Slomšek. To nam je dokazala naša učiteljica, ki je s svojim lepim zgledom zbudila v nas socialni čut. Spominjam se dogodka, ki je močno vplival na vse učenke v razredu. Med odmorom smo imele vse učenke kak prigrizek in se ga posluževale. V naši sredini pa je tudi sedelo dekletce, bledega obraza, na

23 Spis Mi. P., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

24 Prav tam.

25 Spis P. J., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

26 Spis A. C., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

27 Spis M. P., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

katerem se je vidno odražal glad, milo nas je pogledovala, ker ona ni imela ničesar s seboj. Naenkrat pa se naši součenki približa učiteljica in ji podari svoj kos kruha. Marsikatera izmed nas je ujela njen hvaležen pogled in veselje ob zavesti, da ni od vseh zapuščena. Bilo nas je vseh sram, da nas je na to morala opozoriti učiteljica s svojim dejanjem. Vzbudila je v nas s svojim zgledom socialni čut. Odslej smo vedno skrbele za to dekletce, da je imela tudi ona vedno malico, kadar smo jo me imele.»²⁸

Učitelji in učiteljice so imeli tudi pomembno vlogo pri tem, da so prepoznali nadarjenega otroka in ga spodbudili za nadaljnje šolanje. Zato so se teh učiteljev nekdanji učenci s hvaležnostjo spominjali. *»Ko sem dovršila 5 razredov ljudske šole, me je (učiteljica) vprašala: 'Ali ne bi hotela iti v mestne šole?' Debelo sem jo pogledala od začudenja. Tega si še misliti nisem upala. Ona pa se mi je nasmehnila in rekla: 'Vidim, da si vesela, toda vedi, da življenje ni posuto s cvetjem, ampak so vmes tudi trni. Pot do učenosti je težka in kdor tega ne skusi ne ve. Toda bodi pogumna in vse bo šlo!'«²⁹*

Okoli učiteljice, ki je znala pritegniti s svojim načinom dela, so se otroci zbirali, kadarkoli je bilo mogoče, tudi med odmorom. *»Vstopili smo okoli nje, tako da nam je morala pripovedovati različne dogodke, bodisi iz njenega lastnega življenja ali kaka zgodovinska vprašanja.»³⁰*

V šoli preteklih dni kot v družbi na splošno, so obstajala vprašanja o katerih se ni govorilo, saj so bile to teme, povezane s tabuji, ki so sicer mlade zelo zanimale, a so nanje težko dobili odgovore, pa tudi vprašati niso upali. Veliko je pri tem lahko pripomogel dober učitelj. V spisu se je tečajnik spominjal razrednika, ki je izvrstno razlagal matematiko: *»Od formul smo prešli na Newton-ove zakone, na filozofijo in sploh na vprašanja, ki so takrat edino mogla zadovoljiti naše nemirne duhove.»³¹* Poleg tega, da je bil izjemen profesor matematike, so ga dijaki cenili tudi kot človeka. *»Najlepše je bilo na ekskurziji. Zbrali smo se okrog njega, on pa nam je potrpežljivo odgovarjal na vsa naša vprašanja. Z njim smo obravnavali celo vprašanja, katerih pred drugimi profesorji še omeniti nismo upali; n. pr. 'odnos med fantom in dekletom' in slično.»³²*

Učitelj kot steber življenja v kraju

Pomembno vlogo je dober učitelj odigral v šoli, prav tako pa je bila neprecenljiva vloga učitelja pri kulturnem in gospodarskem napredku kraja. Učitelj je pred drugo svetovno vojno sodil med redke izobražence v kraju, zato mu je v družbi veljalo tudi posebno mesto. Če je bil učitelj dober in sposoben, je hitro spoznal, kaj vse bi bilo v kraju potrebno postoriti, da bi bil napredek uspešnejši. Tako je bil učitelj pogosto svetovalec na različnih področjih, deloval je na kulturnem področju, največkrat kot

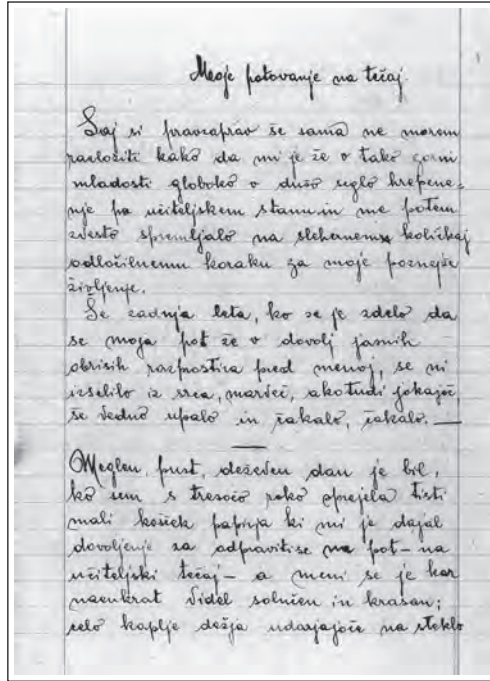
28 Spis M. Po., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

29 Spis O. Š., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

30 Spis Z. P., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

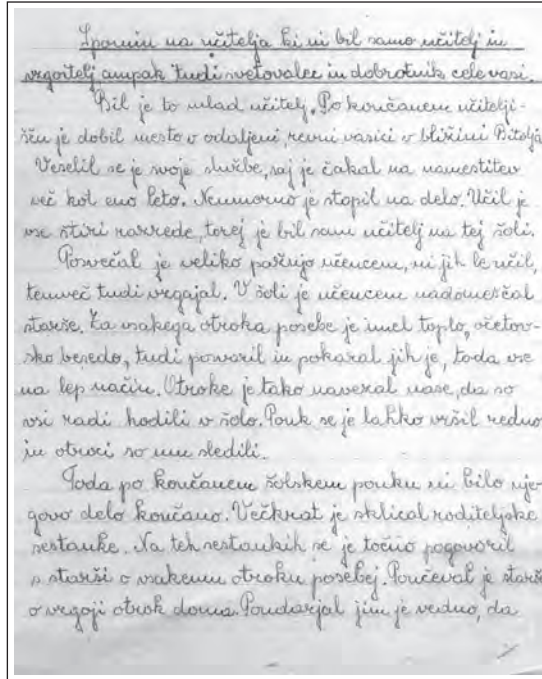
31 Spis F. P., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

32 Prav tam.

Moje potovanje na tečaj. Spis udeleženske 2. pedagoškega tečaja v Dobličah, leta 1944. SŠM, arhiv, fasc. 174.

pobudnik in režiser gledaliških prireditev, pogosto je bil ustanovitelj različnih društev, širil je znanje v kmetijstvu, se zavzemal za napredek gospodarstva. O takem učitelju pripoveduje tudi eden od esejev, z naslovom: »Spomin na učitelja, ki ni bil samo učitelj in vzgojitelj, ampak tudi svetovalec in dobrotnik cele vasi«. Zapis govori o mladem učitelju, ki je po končanem učiteljišču več kot leto čakal na svojo prvo službo in se zelo veselil namestitve v oddaljeni, revni vasi, kjer je bil edini učitelj v šoli in je sam poučeval učence vseh štirih razredov. »Posvečal je veliko pažnjo učencem, ni jih le učil, temveč tudi vzgajal. Za vsakega otroka posebej je imel toplo očetovsko besedo, tudi posvaril in pokaral jih je, toda vse na lep način. Otroke je tako navezal nase, da so vsi radi hodili v šolo.« S svojim delom je nadaljeval tudi po pouku in v šolo pritegnil starše ter poučeval, »da bo njegovo delo zaman, če ne bodo starši sodelovali skupno z njim. Udejstvoval se je v socialnem in gospodarskem pogledu kot svetovalec. Minilo je leto truda polnega dela. Toda ni bilo zaman, hiše so bile povečini pobeljene, vodnjaki očiščeni, gnojne jame preurejene. To je bilo delo učitelja – delavca. Do tedaj se je pojavljaj tifus, odslej pa vedno manj.« S pomočjo otrok je uredil tudi šolski vrt, v praznem šolskem prostoru pa uredil vaško kopalnico. »Ljudje so bili bolj primitivni, moral jih je tudi v tem poučiti, da jih je prepričal o potrebi kopanja, ter o higijeni.« Učitelj je ljudem pomagal pri raznih težavah, pogosto so k njemu prihajali po nasvet, celo ko se je v vasi rodil otrok, »so šli k učitelju, da jim on pove, kakšno ime naj mu dajo, da bo lepo narodno. Vzgaajal je otroke, kakor tudi

Spomin na učitelja, vzgojitelja, dobrotnika vasi. Spis udeleženske tečaja Dobliče 1944. SŠM, arhiv, fasc. 174.

odrasle v narodnem duhu, ljubezni do domovine. |...| Bil je prestavljen, v ljudeh pa je ostal spomin nanj lep in neizbrisen.»³³

Učitelji, ki niso vzgajali

Poleg svetlih zgledov, so bili v učiteljskih vrstah tudi temni. V spisih se je ohranil spomin tudi na take učitelje in učiteljice, ki so sicer učili, a niso vzgajali. Z neprimer- nim pristopom tudi naučili niso veliko. V mnogih spisih je bila poudarjena ugotovitev, da je bilo v njihovih šolah pomembno količinsko znanje, ne pa razumevanje, »*kot da vlada v šoli parola, vzeti čimveč snovi v najkrajšem času. Ali smo snov razumeli ali ne, jim je bila postranska stvar.*«³⁴

Posebej boleče se je učencem vtisnilo v spomin razlikovanje med premožnejšimi in revnimi učenci, nepravilne šolske kazni in drugo neprimerno ravnanje. Tako je ostal živ spomin na učiteljico: »*Veliko krivico nam je naredila tudi s tem, da je delala razliko med poznanimi in nepoznanimi. S tem sem jo zelo zasovražila in s tem tudi pred-*

33 Spis A. R., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

34 Spis A. G., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

*Pionirji iz Črnomlja v pričakovanju "mladinskega tedna" 2. 3. 1945.
SŠM, razstavna zbirka, inv. št. 761.*

*met, da se še dandanes z nejevoljo spomnim nanjo.*³⁵ Podobno je med učenci razlikovala druga učiteljica: »Hodila je med klopmi, nekatere je božala in hvalila, dočim smo mi ostali bili deležni njene nejevolje, zmerjala nas je in kregala.«³⁶

Spominov na neprijetne šolske dni je ohranjenih še več. Pred začetkom pouka so učenci tiho pričakovali prihod učiteljice. »*Tedaj se naglo odpro vrata, v razred stopi učiteljica. Grobna tišina zavlada v razredu. Nihče se ni niti ganil z svojega sedeža.*«³⁷ Iz zapisa spoznamo tudi pravila pri pouku in začutimo vzdušje v razredu. »*Hodili smo vsak popoldan v šolo. Pusto nam je bilo tisto sedenje v šoli. Navada je bila taka. Ko smo prišli v šolo, smo odmolili ter mirno usedli in položili roke na klop ter poslušali učiteljčine besede. Kdor ni hotel držati roke na klopi, je moral iti v kot. Privadili smo se temu. Sedeli smo res mirno, a misli so nam bile zunaj na travniku.*«³⁸

Nekemu učencu je ostal grenak spomin na njegov šolski zvezek v 2. razredu osnovne šole. V zvezku je bilo kar nekaj pack, zato ga je učiteljica hudo kaznovala. Najprej ga je natepla s palico, »*zvezek pa je pribila na zid. Toda to še ni bilo dovolj, še zaprla me je za eno uro.*«³⁹ Tudi drugega učenca je zaznamoval boleč spomin na učiteljico. »*Učila*

35 Spis F. A., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

36 Spis M. L., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

37 Spis S. Š., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

38 Prav tam.

39 Spis L. P., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

me je učiteljica, majhna. Huda pa tako, da smo se vsi tičali v klopi, ko je stopila v razred.«⁴⁰

Učenec je nekega dne pred tablo reševal račune, a ni bil uspešen. Učiteljico je to razjelo. »Ni mi dala dolgo časa, že je prišla po tiho za mano in lop, butnila me je naprej, da sem z nosom udaril ob tablo. Kri se mi je vlila iz nosa. Učiteljica me je pahnila skozi vrata, kriče: 'Marš k vodnjaku umit!' Namesto k vodnjaku sem krenil domov. Šola me ni videla tri dni. Še ne bi šel v šolo, pa me je mati spodila.«⁴¹

Slabe spomine na šolo so ohranili nekateri učenci, ki so imeli to smolo, da je v njihovo življenje vstopil zares neprimeren učitelj, na primer takšen, ki je bil preveč vdan pijaci. »Poleg tega, da ni pravilno učil, pa tudi vzgajati ni znal. Namesto da bi nam bil za vzgled, je prihajal skoraj vsaki dan pijan v šolo. Mnogokrat so ga tudi pijanega do nezavesti našli na cesti.«⁴² Spet drugi učitelj je v razredu pogosto »vpil in preklinjal, da je bilo joj. 'Kako se pa držite, je dejal, kot svetniki v pratikah, preplete copate zabite.'«⁴³

Svetla bodočnost potrebuje vzornega učitelja

Svoja razmišljanja o učiteljskem poklicu so tečajniki strnili v misli o njihovem odgovornem delu v prihodnje. Ena izmed udeleženk tečaja je razmišljala tako: »Zato pa mora vsak učitelj in učiteljica dobro premisliti, kako težko nalogo ima pri učenju in vzgajanju otrok, kajti če bodo ti otroci dobro vzgojeni, bodo postali dobri in zavedni Slovenci, ter bodo ljubili in spoštovali svojo domovino.«⁴⁴ Iz zapisov lahko razberemo tudi duh časa, ki je v pričakovanju novih priložnosti v neki novi dobi prinesel taka razmišljanja: »Zaprašene in z duhom preteklosti prepojene učilnice morajo dobiti zdaj novo lice in novo vsebino. V šolskih klopeh mora zavladati pesem svobode in bratstva. Vsi vemo, če bodo naši otroci dobri, nam bo zasijalo lepše sonce.«⁴⁵

Tako so večino spisov pisci končali s pogledom v prihodnost: »Tudi mi, ki bomo jutri nastopili vzgojevalno službo, naj nam bo pred očmi, da ne bomo učili mladine samo suhoparnega znanja, ampak, da jih bomo vzgojili. Vzgojili v poštene in zavedne ljudi ...«⁴⁶

Sklep

Načrti za organizacijo šolstva po drugi svetovni vojni so nastajali že med njo. Posebej izrazito so se na to pripravljali na osvobojenih ozemljih, tako tudi v Beli krajini. Zavedali so se, da bo primanjkovalo primernega učiteljskega kadra, zato so takratni

40 Spis Z. J., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

41 Prav tam.

42 Spis V. Z., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

43 Spis M. N., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

44 Spis T. M. arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

45 Spis F. A., arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7.

46 Prav tam.

prosvetni in politični organi priredili nekaj t. i. temeljnih tečajev ali pedagoških tečajev za nadomestno učiteljstvo. V Beli krajini je bil v Dobljučah pri Črnomlju v jeseni 1944 drugi pedagoški tečaj. Del gradiva tega tečaja hrani arhiv Slovenskega šolskega muzeja. Med gradivom je ohranjen tudi zvezek – dnevnik tečaja, kjer je podrobno opisana izvedba tečaja in dogajanja na njem. Dragoceno pričevanje pa ponujajo tudi ohranjeni listi iz šolskih zvezkov z različnimi spisi - eseji udeležencev tečaja. Naloge tečajnikov pedagoškega tečaja v Dobljučah obsegajo deset tematskih sklopov, med njimi je v prispevku podan podrobnejši pogled v sklop spisov pod naslovom: *Spomin na učitelja – vzgojitelja*. Spisi prinašajo vrsto zanimivih opisov, znanja, predstavljenih izkušenj in razmišljanj mladih ljudi, ki so jih zaznamovala vojna leta, a so zrelo in z velikimi pričakovanji zrlji v prihodnost. Velik pomen so pripisovali pedagoškemu poklicu, ki so se mu nameravali posvetiti v življenju in jim je vrata v ta poklic odpiral pedagoški tečaj.

V prispevku je predstavljena analiza nalog udeležencev pedagoškega tečaja z izborom nekaterih najbolj zanimivih razmišljanj, zapisanih na listih šolskih zvezkov. Ohranjeni dokumenti iz pedagoškega tečaja v Beli krajini nam s svojo pričevalnostjo na poseben način osvetljujejo dobo, v kateri so nastali in kažejo pedagoško misel, ki je bila prepletena z izkušnjami predvojnega šolstva ter povezana z novimi načrti, nazori in razmišljanji. Predstavljajo zelo pomembna pričevanja, ki nam s svojo neposrednostjo orišejo vzdušje in razkrijejo pogled v intimne spomine in razmišljanja mladih ljudi ob koncu druge svetovne vojne in na pragu svoje poklicne – učiteljske poti. V povezavi z drugimi viri in različnim dokumentarnim gradivom tako oblikujejo celovitejši pogled na podobo učitelja v obdobju pred drugo svetovno vojno in podajajo predstave o njegovi vlogi po njej.

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhivska zbirka Slovenskega šolskega muzeja (Arhiv SŠM), fasc. 161 in 174, gradivo pedagoškega tečaja v Dobljučah v Beli krajini, 1944.

Arhiv SŠM, fasc. 161/7-3, Dnevnik predavanj pedag. tečaja za nadomestno učiteljstvo.

Arhiv SŠM, fasc. 174, Naloge tečajnikov na pedagoškem tečaju v Dobljučah.

Arhiv SŠM, fasc. 174, št. 20/7, Naloge tečajnikov na pedagoškem tečaju v Dobljučah pod naslovom Spomin na učitelja – vzgojitelja.

Literatura

Marjetka Balkovec Debevec, O šolski kazni na pedagoškem tečaju med drugo svetovno vojno, v: *Šolska kronika* 12/2003, št. 2, str. 257–273.

Slavica Pavlič, Viktor Smolej, *Partizansko šolstvo na Slovenskem*, Ljubljana, 1981.

Drago Vončina, *Kronika šolstva med NOB v Beli krajini*, Ljubljana 1978, str. 115–117.